

Konceptualni okvir ovog priručnika

1. Osnovni principi obrazovanja za demokratiju i ljudska prava

Aktivno građanstvo najbolje se uči kroz iskustvo, ne slušanjem priče o njemu – pojedincima se mora pružiti mogućnost da samostalno istražuju pitanja demokratskog građanstva i ljudskih prava, a ne da im se govori kako moraju da misle ili da se ponašaju. Obrazovanje za aktivno građanstvo nije samo usvajanje faktičkog znanja, već ono podrazumijeva praktično razumijevanje, vještine i kompetencije, vrijednosti i stavove. Medijum je poruka – učenici mogu isto toliko da nauče o demokratskom građanstvu putem primjera koje im postavljaju nastavnici i načina na koji je organizovan školski život, koliko i kroz formalne metode podučavanja.

Ovi principi imaju mnogo važnih implikacija za proces učenja u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava, i to:

a) Aktivno učenje

U podučavanju obrazovanja za demokratiju i ljudska prava naglasak treba staviti na aktivnom učenju. Aktivno učenje je podučavanje djelovanjem. To je podučavanje kroz iskustvo i samostalno rješavanje problema, umjesto da nam neko drugi daje odgovore. Aktivno podučavanje ponekad se naziva „iskustvenim“ učenjem.

Aktivno učenje od izuzetne je važnosti za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava jer biti građanin predstavlja praktičnu aktivnost. Ljudi uče o demokratiji i ljudskim pravima kroz iskustvo, a ne kroz puko govorenje o njima. U formalnom obrazovanju to iskustvo počinje u učionici, ali se nastavlja kroz etos i kulturu ponašanja u školi ili na fakultetu. Ponekad se to naziva podučavanje kroz demokratiju ili ljudska prava.

Aktivno učenje može biti stimulativan i motivišući oblik učenja mnogo više nego formalno predavanje i može dovesti do dugotrajnijeg učenja – i za odrasle i za mlade ljude – zato što su učenici lično uključeni. Ono takođe pomaže učenju jer se fokusira na konkretne primjere, a ne na apstraktne principe. U aktivnom učenju učenici se podstiču da izvuku osnovna načela iz konkretnih slučajeva, a ne obrnuto: na primjer, razmatrajući različite tipove prava koji se temelje na specifičnim „pravnim“ slučajevima u školi – kao što su školska pravila ili pravila ponašanja – a ne kroz apstraktnu raspravu o konceptu ljudskih prava.

b) Aktivnosti usmjerene na zadatke

Učenje u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava trebalo bi da se osloni na zadatke koje sami nastavnici treba da realizuju tokom nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava. Ovaj priručnik stoga slijedi principe iskustvenog učenja – učenja usmjerenog na zadatke.

Učenje usmjereno na zadatke važno je iz nekoliko razloga:

- Ono je odličan oblik aktivnog učenja – to jest učenja kroz iskustvo.
- Pruža strukturu za različite postavke u učenju.
- Omogućava maksimum raspoloživog vremena za učenje jer učenici rade na zadacima koje u svakom slučaju treba da savladaju.
- Bavi se rješavanjem konkretnih životnih problema i analizom autentičnog materijala.
- Čini da učenje smislenijim i stoga stimulativnijim.
- Pruža učenicima osjećaj odgovornosti i uspjeha.

c) Timski rad

obrazovanje za demokratiju i ljudska prava trebalo bi da naglasi kooperativne oblike učenja kao što je rad u parovima, malim grupama ili većim grupama i/ili grupama vršnjačke pomoći. Rad u timovima važan je zbog toga što:

- Pruža učenicima modele kooperativnog grupnog rada koji mogu primijeniti u razredu.
- Podstiče učenike da razmjenjuju svoja iskustva i mišljenja, a dijeleći svoje probleme imaju veću šansu da ih riješe.
- Postaje protuteža iskustvu individualnog nastupa u razredu.

d) Interaktivni metodi

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava trebalo bi da naglašava interaktivne metode, kao što su rasprave i debate. Interaktivni metodi važne su zbog toga što:

- Pomažu nastavnicima da nauče kako da koriste interaktivne metode u svom podučavanju.
- Ohrabruju nastavnike da postanu aktivni učesnici u sopstvenoj nastavi.

e) Kritičko razmišljanje

Kvalitetno obrazovanje za demokratiju i ljudska prava podstiče učenike da sami razmišljaju o pitanjima obrazovanja za demokratiju i ljudska prava, radije nego da im nastavnici pružaju „unaprijed pripremljene“ odgovore. Ta činjenica je važna zbog toga što:

Pomaže onima koji uče da razmišljaju sami za sebe – esencijalno svojstvo demokratskog građanstva.

Pružaju im osjećaj odgovornosti i moći: osjećaju se sposobnim da preuzmu odgovornost za živote svojih učenika.

f) Participacija

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava pruža mogućnost učenicima da doprinesu procesu učenja. Koliko je god to moguće, trebalo bi da budu podsticani da budu aktivni u svom učenju, a ne samo pasivni primaoci suvih činjenica – na primjer, birajući zadatke na kojima žele da rade, procjenjujući vlastite snage i slabosti i postavljajući ciljeve kako da napreduju.

Element participacije važan je jer:

- pomaže učenicima da nauče kako da ostvare participaciju u svom životu izvan škole;
- osnažuje ih i daje im osjećaj odgovornosti.

Ukratko, obrazovanje za demokratiju i ljudska prava je:

- **aktivno** – naglašava učenje kroz iskustvo;
- **usmjereno na zadatke** – strukturirano oko stvarnih nastavnih zadataka obrazovanja za demokratiju i ljudska prava;
- **kooperativno** – koristi grupni rad i saradničko učenje;
- **interaktivno** – koristi rasprave i debate;
- **kritički nastrojeno** – podstiče učenike da sami razmišljaju;
- **participatorno** – omogućava učenicima da doprinesu procesu učenja.

2. Tri dimenzije kompetencije

Cilj vaspitanja i obrazovanja za demokratiju i ljudska prava jeste da se podrži razvoj kompetentnosti u tri područja: političkoj analizi i procjeni, korišćenju metoda i donošenju političkih odluka i preduzimanje aktivnosti, od kojih su sva tijesno povezana i stoga ih ne treba posebno tretirati.

U svakom nastavnom ambijentu – bilo svjesno ili nesvjesno – trebalo bi da postoje elementi svih triju kompetencija, ali neće sve biti dotaknute na istom nivou. To nije ni potrebno. Moguće se ponekad više koncentrisati na metode, ponekad više na djelovanje, a ponekad više na analizu.

U svakoj nastavnoj jedinici dajemo grubu procjenu do koje će se mjere svaka od tri kompetencije razviti, koristeći tabelu koja je slična primjeru prikazanim malo niže. Tri zvjezdice indiciraju visoki nivo, dvije srednji nivo, a jedna niži nivo. Ipak, od metoda podučavanja i izbora situacija učenja zavisice hoće li neke kompetencije postati važnije nego što je predviđeno.

Kompetencija u...		
... političkoj analizi i procjeni	... korišćenju metoda	... donošenju političkih odluka i djelovanju
**	*	***

Dolje je kratki pregled triju kompetencija u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava. Ovakav koncept triju kompetencija uveliko je predmet rasprave u političkim naukama i još nema konačnog rješenja te diskusije.²

<p>A. Kompetencija u političkoj analizi i procjeni Sposobnost da se analizira i raspravlja o političkim događajima, problemima i kontroverzama, kao i o pitanjima koja se tiču ekonomskog i socijalnog razvoja, razmatrajući aspekte i vrijednosti predmetne materije.</p>	<p>B. Kompetencija korišćenja metoda Sticanje kompetencija i vještina da se pronađu i usvoje informacije, da se koriste sredstva informisanja i da se učestvuje u političkoj debati i donošenju odluka.</p>	<p>C. Kompetencija u donošenju demokratskih odluka i preduzimanju aktivnosti Sposobnost odgovarajućeg izražavanja mišljenja, vrijednosti i interesa u javnosti. Sposobnost pregovaranja i kompromisa. Sposobnost da se procijene vlastite mogućnosti (ograničenja) u političkoj participaciji i da se donese odgovarajući izbor smjera djelovanja.</p>
--	---	--

A. Kompetencija u političkoj analizi i procjeni

Cilj je da se razvije kompetencija analiziranja političkih događaja, problema i kontroverznih pitanja i da se učenici osposobe da objasne razloge za svoje lične procjene. Škola može doprinijeti ovom procesu tako što će podržati učenike u korišćenju strukturnih pristupa zasnovanih na ključnim konceptima, da dostignu viši nivo kritičkog razmišljanja.

2. Za daljnje čitanje, vidjeti publikaciju Savjeta Evrope *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences (Kako svi nastavnici mogu podržati obrazovanje za demokratiju i ljudska prava: okvir za razvoj kompetencija)* (2009). Materijal se može skinuti i naručiti na web stranici www.coe.int/educ.

Kako bi se učenicima omogućilo da razviju ovaj nivo procjene, što bi trebalo pažljivo promisliti, neophodne su sljedeće kompetencije:

- Sposobnost da se shvati važnost političkog odlučivanja za vlastiti život.
- Sposobnost da se razumiju i procjene rezultati političkog odlučivanja - i namjerni i nenamjerni – koje utiču na učesnike i ne-učesnike.
- Sposobnost da se razumije i prezentira vlastito gledište i gledišta drugih.
- Sposobnost razumijevanja i primjenjivanja trodimenzionalnog modela politike: a) institucionalni aspekt b) usmjerenost na sadržaj c) dimenzija orijentisana na proces.
- Sposobnost da se analiziraju i procijene različite faze političkog procesa na mikro nivou (školski život), srednjem nivou (zajednici), i na makro nivou (nacionalna i međunarodna politika), primjenjujući istovremeno načela demokratskog upravljanja i ljudskih prava.
- Sposobnost prezentiranja činjenica, problema i odluka uz pomoć analitičkih kategorija, identifikovanje ključnih aspekata i njihovo povezivanje sa fundamentalnim vrijednostima ljudskih prava i demokratskih sistema.
- Sposobnost identifikovanja društvenih, pravnih, ekonomskih, životne sredine i međunarodnih uslova, kao i interesa i kretanja u raspravama o tekućim kontroverznim pitanjima.
- Sposobnost razumijevanja i procjene načina na koji se politički događaji predstavljaju u medijima.

B. Kompetencija u pogledu korišćenja metoda

Kako bismo bili sposobni da učestvujemo u raznim političkim procesima, nije dovoljno samo da posjedujemo osnovno znanje o političkim problemima, ustavnim i pravnim okvirima i postupku donošenja odluka, već i opšte kompetencije koje su potrebne kao dio drugih predmeta (kao što su komunikacija, saradnja, interpretacija informacija, podataka i statistike). Specijalne kompetencije i vještine, kao što su biti sposoban argumentovati za ili protiv određenog pitanja, od posebne su važnosti za učešće u političkim događajima, te se moraju uvježbavati i promovirati u sklopu obrazovanja za demokratiju i ljudska prava. Navedeno stavlja naglasak na podučavanje usmjereno na zadatke, jer je davanje zadataka izuzetno važno za razvoj kompetencije. U obrazovanju za demokratiju i ljudska prava, metode prikladne za stimulisanje ili podržavanje kontroverzi u javnosti veoma su prisutne (npr. rasprave i debate). Kako bi to bilo moguće sprovesti, potrebne su sljedeće vještine:

- Sposobnost da se radi samostalno i na kritički i fokusiran način (koristeći statistiku, karte, dijagrame, grafikone, crteže i sl.) u traženju, odabiranju, korišćenju i prezentiranju informacija koje nam pružaju masovni mediji i/ili novi mediji.
- Sposobnost kritičkog korišćenja medija i kreiranja vlastitih medijskih proizvoda.
- Sposobnost da se sprovodi istraživanje, npr. da se pronađu informacije iz originalnih izvora kroz ankete i intervjue.

C. Kompetencija u demokratskom donošenju odluka i preuzimanju aktivnosti

Cilj je steći mogućnost sigurne i adekvatne interakcije u političkom okruženju i javnosti. Kako bi se bilo sposobno da se to čini, neophodne su sljedeće sposobnosti i stavovi:

- Sposobnost jasnog iznošenja vlastitog političkog mišljenja na adekvatan i samouvjeren način, kao i sposobnost ovladavanja različitim formama dijaloga, debate i rasprave.
- Sposobnost da se učestvuje u javnom životu i da se politički djeluje (raspravljanje, debatovanje, vođenje diskusije; ili pripremanje pisane prezentacije i vizuelnih tehnika za postere, zidne novine, zabilješke sa sastanka, pisma urednicima, pisanje peticija, itd).
- Sposobnost prepoznavanja vlastitih mogućnosti kako bi se ostvario politički uticaj i sposobnost formiranja koalicije s drugima.

- Sposobnost da se nametne vlastiti stav, ali isto tako i sposobnost pravljenja kompromisa.
- Sposobnost i spremnost da se prepoznaju antidemokratske ideje i njihovi nosioci, te da se na njih prikladno odgovori.
- Sposobnost i spremnost da se ponaša otvoreno i u duhu razumijevanja u interkulturalnom kontekstu.

3. Ključni koncepti kao okosnica devet nastavnih jedinica

Razmišljanje i učenje umnogome se odnose na povezivanje konkretnog s apstraktnim. Ključni koncepti u ovom priručniku, kao i oni u priručnicima za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava za srednjoškolski nivo (Knjiga III: Živjeti u demokratiji; Knjiga IV: Učestvovati u demokratiji) razvijeni su uz korišćenje konkretnih primjera i fokusiraju se na interaktivne situacije učenja.

Umjetnik koji je dizajnirao naslovnu stranicu nacrtao je devet komadića slagalice, jednu za svaku nastavnu jedinicu. Zajedno one formiraju cijelu slagalicu. To ukazuje da je tih devet koncepata povezano na nekoliko načina i da formiraju smislenu cjelinu. Takođe podjednako je važno znati da se svaka nastavna jedinica može koristiti kao samostalna nastavna jedinica i na taj način svaki komad slagalice ima osnovnu vrijednost. Svih devet cjelina zajedno imaju potencijal da ispune jednu školsku godinu nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.

Slika vrijedi više nego hiljadu riječi, tako nam govori poslovice. Ova slagalica može čitaocu reći mnogo o ključnim konceptima u ovom priručniku, o implikacijama donošenja didaktičkih odluka i konstruktivističkom učenju.